

C.G. Jung

OPERE COMPLETE

17

DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII

Traducere din limba germană de
Viorica Nișcov

MACHETAREA ȘI COPERTA SERIEI
Faber Studio (Silvia Olteanu și Dinu Dumbrăvian)

REDACTOR

Daniela Ștefănescu

DIRECTOR PROducțIE

Cristian Claudiu Coban

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

JUNG, CARL GUSTAV

Opere complete / Carl Gustav Jung; trad. din lb. germană de Dana Verescu,
Vasile Dem. Zamfirescu. - București : Editura Trei, 2003 -
vol.

ISBN 973-8291-61-5

Vol. 17. Dezvoltarea personalității / trad.: Viorica Nișcov.
- 2006 - ISBN 973-707-062-3

I. Nișcov Viorica (trad.)

159.964.2

159.9

Această ediție este bazată pe volumul 17 (*Über die Entwicklung der Persönlichkeit*), din C.G. Jung, *Gesammelte Werke*, Walter Verlag, Solothurn și Düsseldorf, 1995, îngrijită de Lilly Jung-Merker și dr. Phil. Elisabeth Rüf. Pentru textul lui Jung la această ediție:

Copyright © Patmos Verlag GmbH & Co. KG, Walter-Verlag,
Düsseldorf / Germany, 1995

© Editura Trei, 2006 — pentru prezenta ediție în limba română

O.P. 16, Ghișeul 1, CP 0490, București
Tel.: +4 01 300 60 90; Fax: +40 372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro
ISBN: 973-707-062-3

CUPRINS

I Despre conflictele sufletului infantil.....	7
Prefață la ediția a doua	9
Prefață la ediția a treia	12
Prefață la ediția a patra	14
Addenda.....	40
II Introducere la Frances G. Wickes	
Analiza sufletului infantil	43
III Importanța psihologiei analitice pentru educație.....	53
IV Psihologia analitică și educația.....	71
Prefață la ediția a treia	73
V Copilul dotat	147
VI Importanța inconștientului pentru educația individuală...161	
VII Privitor la devenirea personalității.....	181
VIII Căsnicia ca relație psihologică.....	205
ANEXE	221
Bibliografie	223
Indice de nume	229
Indice de termeni	231

I
DESPRE CONFLICTELE
SUFLETULUI INFANTIL

[A apărut prima dată în *Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen* II (Viena și Leipzig, 1910), pp. 33–58. Retipărire sub formă de broșură în 1910 și 1916. Reeditare sub același titlu, cu o nouă prefată la Rascher, Zürich, 1939. Ușor lărgit, împreună cu studiile IV și V din acest volum, în: *Psychologie und Erziehung*, Rascher, Zürich, 1946. Reeditare (broșat), 1970.]

PREFĂȚĂ LA EDIȚIA A PATRA

Din prefețele la edițiile anterioare, cititorul a văzut probabil că în cazul acestei scrieri e vorba de un produs care nu a putut fi de-
tașat de epoca apariției sale și de condițiile acesteia. S-a păstrat sub
formă unei experiențe unice, asemenea unei borne pe drumul lung
al cunoștințelor maturizate treptat. Deoarece observațiile expuse în
această scriere l-ar putea interesa și pe pedagog, ea și-a găsit locul
potrivit în volumul de față. Și pentru că atât bornele, cât și pietrele
de hotar nu trebuie deplasate, nici ea nu a suferit vreo modifica-
re în raport de prima ei apariție, cu 35 de ani în urmă.

Iunie 1945

C.G. JUNG

În epoca în care FREUD prezenta cazul „micului Hans”¹, am pri-
mit de la un tată informat în materie de psihanaliză o serie de ob-
servații despre fetița lui, pe-atunci în vîrstă de patru ani.

Aceste observații au atât de multe lucruri înrudite și comple-
mentare cu informațiile lui FREUD despre „micul Hans”, încât
n-am putut să renunț la ideea de a face ca acest material să devină
accesibil și unui public mai larg. Neînțelegerea generală, pentru a
nu spune scandalizarea, cu care a fost primit „micul Hans” a con-
stituit pentru mine un motiv în plus să-mi public materialul, care,
firește, nu este atât de întins ca acela privitor la „micul Hans”. Ori-
cum, sunt în el pasaje care pot confirma cât de multe elemente ti-
picice a adus „micul Hans”. În măsura în care a luat într-adevăr notă
de aceste lucruri importante, aşa-numita critică științifică și-a luat
și de astă-dată un avânt prea mare, căci n-a învățat încă să verifice
mai întâi și apoi să judece.

Fetița, a cărei intuiție și vioiciune intelectuală ne-au prilejuit ³
observațiile care urmează, este un copil sănătos, vioi, cu o dispozi-
ție sufletească impetuoasă. Nu a fost niciodată serios bolnavă, și nici
din punctul de vedere al sistemului nervos nu a manifestat vreun
„simptom“.

Interese sistematice mai vii au apărut la ea cam în jurul vîrstei ⁴
de trei ani; atunci a început să pună întrebări și să manifeste dorin-
țe fantasmaticе. Informațiile care urmează nu pot fi din păcate

¹ FREUD, „Analyse der Phobie eines fünfjährigen Knaben“.

rezentate coerent, căci sunt anecdotăe care descriu o trăire unică dintr-un întreg ciclu de trăiri asemănătoare, și de aceea ele nu descriu științific și sistematic, ci nuvelistic; un mod de prezentație, de care la stadiul actual al psihologiei noastre nu ne putem lipsi; căci suntem departe de a putea în toate cazurile să separăm cu certitudine clară ceea ce este curios de ceea ce este tipic.

5 Odată, pe când copila, o vom numi Anna, avea cam trei ani, s-a desfășurat între ea și bunica următoarea conversație.

Anna: Bunico, de ce ai ochi atât de ofiliți?

Bunica: Pentru că sunt deja bătrână.

Anna: Da, aşa-i, că după aia, ai să te faci iarăși Tânără.

6 Bunica: Nu, să știi că am să mă fac tot mai bătrână și apoi am să mor.

Anna: Da și apoi?

Bunica: Și apoi am să mă fac înger...

Anna: Și apoi ai să te faci iarăși un copilaș mic?

Copilul găsește aici prilejul binevenit de a rezolva provizoriu problema. De cătăva vreme obișnuia să-și întrebă mama dacă nu avea să primească o dată o păpușă vie, un copilaș, de pildă un frățior, întrebare de care se legă firesc aceea privitoare la proveniența copiilor mici. Deoarece astfel de întrebări au apărut spontan și pe neobserve, părinții nu le-au acordat nici o importanță, ci le-au luat tot atât de ușor pe căt părea copilul să le pună. Într-o zi a permis răspunsul glumeț că bebelușii sunt aduși de barză. Anna auzise pe undeva și o altă versiune, ceva mai serioasă, anume: copiii ar fi îngerași care locuiesc în cer, iar apoi ar fi aduși jos de barză. Această teorie pare să fi devenit punctul de pornire pentru activitatea de investigație a micuței. Din discuția cu bunica, se vede că teoria e capabilă de o aplicare largă; astfel ea poate rezolva într-un mod favorabil nu doar gândul neplăcut al morții, ci și enigma originii copiilor. Anna pare să-și spună: când un om moare se face înger și apoi se face copil. Rezolvări de acest fel, care nimeresc cel puțin două muște dintr-o singură lovitură, obișnuiesc nu doar să se mențină cu tenacitate în știință, ci să fie anulate la copil doar cu riscul unor anumite tulburări. În această simplă concepție sunt

Despre conflictele sufletului infantil

cuprinse elementele teoriei reîncarnării care, după cum se știe, este încă viață în milioane de oameni.

După cum în istoria „micului Hans“ punctul de cotitură fusese nașterea unei surioare, în acest caz este *sosirea unui frățior*, care s-a produs pe când Anna împlinise tocmai patru ani. Astfel, problema apariției copiilor, care abia fusese atinsă mai înainte, devine acum actuală. Graviditatea mamei a trecut la început aparent neobservată, adică nu s-a înregistrat vreo manifestare a copilului în această privință. În seara de dinaintea nașterii, cînd mama începuse deja să aibă dureri, fetița se afla în camera tatălui. Aceasta o luă pe genunchi și o întrebă: „Ia, spune, ce-ai zice dacă ai căpătată în noaptea asta un frățior?“ „Atunci, l-ăș omorî“, veni răspunsul prompt. Expresia „a omorî“ sună primejdios dar, de fapt, e chiar inofensivă, căci „a omorî“ și „a muri“ în sens infantil înseamnă doar a îndepărta în mod activ sau pasiv, cum de altfel FREUD a și arătat în repetate rânduri. Am tratat odată o fată de cincisprezece ani, căreia în cursul analizei îi venea repetat în minte aceeași idee: își amintea de *Cântecul clopotului* al lui Schiller; nu-l citise, ci doar îl frunzărise cândva și nu-și putea aminti de cât că citise ceva despre un „dom“. De alte amănunte nu-și amintea. Acest pasaj sună:

„Din turn cu jale
Greu cade-n vale
Și zboară-n vînt
Glas de mormânt [...]“

Ah! e soția cea mult duioasă,
Ah! este mama cea credincioasă
Ce domnul negrii împărății
Din brațe-o smulge soțului ei.“*

Fiica își iubește desigur mama și nu se gândește nici pe departe la moartea ei, în schimb în momentul de față lucrurile stau așa: fiica trebuie să plece cu mama pentru cinci săptămâni la niște rude; cu

* Traducere de S.G. Vârgolici, 1872. (N. t.)

Respectându-ne în urmă, mama plecase singură, iar fiica (copil unic și răsfățat) rămăsesese cu tata acasă. Din păcate, de astă-dată, „micuța soție“ este „luată“ din brațele soțului, în vreme ce fetița ar prefera ca „mama scumpă“ să se despartă de copil.

⁹ „A omori“ în gura unui copil este de aceea un lucru nevinovat, mai ales când se știe că micuța folosește cuvântul, absolut alăndala, pentru toate felurile posibile de distrugere, de îndepărțare, de nimicire etc. Oricum, tendința care se exprimă aici este demnă de luat în seamă.²

¹⁰ Dis-de-dimineață a urmat nașterea. După ce au fost îndepărtațe toate resturile nașterii ca și toate urmele de sânge, tatăl s-a dus în camera în care dormea Anna. Când a intrat, ea s-a trezit. Tatăl i-a comunicat noutatea despre sosirea unui frățior, veste pe care Anna a primit-o cu o expresie de uimire și încordare. Tatăl a luat-o în brațe și a dus-o în odaia lăuzei. Micuța a aruncat mai întâi o privire spre mama sa, care era cam palidă, apoi a arătat un amestec de stință și neîncredere, ca și cum și-ar fi zis: „Ce-o să se întâmple acum?“ Bucurie în fața nou-născutului nu a manifestat defel, aşa încât părinții au fost cumva dezamăgiți de primirea ei rece. În timpul dimineții micuța s-a ținut vizibil departe de mamă, ceea ce a sărit cu atât mai mult în ochi, cu cât altminteri era foarte legată de ea. Dar când mama s-a nimerit să fie o dată singură, Anna s-a dus la ea în odaie, a luat-o de gât și i-a șoptit pripit: „Da, acum nu mori!“

¹¹ Se vede aici limpede un crâmpel din conflictul declanșat în sufletul copilului; evident, teoria berzei n-a prins niciodată cu adevarat, în schimb a prins ipoteza renașterii, după care un om moare și astfel ajută unui copil să se nască. În consecință, mami trebuie să moară — cum să fi simțit Anna bucurie în fața nou-lui-născut, împotriva căruia se ridică oricum gelozia infantilă? De aceea ea trebuie să se asigure, într-un moment prielnic, dacă mami trebuie să moară sau nu. Mami nu a murit. Dar o dată cu această fericită rezolvare, teoria renașterii suferă o grea lovitură.

² Cf. analiza „micului Hans“.

Despre conflictele sufletului infantil

Cum poate fi explicată de aici încolo nașterea frățiorului, în genere proveniența copiilor? Pe deasupra, teoria berzei a fost respinsă, nu explicit, dar implicit prin acceptarea ideii de renaștere.³ Încercările de lămurire imediat următoare le-au rămas părinților, din păcate, ascunse; căci copilul a stat câteva săptămâni la bunica. Din relatările acesteia reiese că fetița a adus de mai multe ori vorba despre teoria berzei, sprijinită firește de încuviințarea celor din jur.

Când Anna s-a reîntors la părinții, a manifestat în momentul revederii mamei același comportament stință și neîncrezător ca după naștere. Impresia le-a fost clară, dar nu și comprehensibilă ambilor părinți. Comportarea față de nou-născut a fost foarte gentilă. Între timp a sosit și guvernanta; în uniformă ei, aceasta a făcut o impresie puternică asupra micuței, mai întâi, ce-i drept, extrem de negativă, căci fetița i-a opus în toate cele o maximă rezistență. Astfel, n-a vrut cu niciun chip să se lase seara dezbrăcată și culcată de guvernantă. De unde venea această rezistență s-a văzut curând cu ocazia unei scene la pătuțul frățiorului, când Anna i-a strigat guvernantei: „Ăsta nu e frățiorul tău, e al meu.“ Treptat însă s-a împăcat cu ea și a început chiar să se joace de-a guvernanta, trebuia să aibă bonetă și șorț alb și își „îngrijea“ când frățiorul, când păpușile. Era evidentă o stare de spirit cumva elegiacă, visătoare, în opoziție cu cea de dinainte. Stătea adesea sub masă, cânta și rima

³ S-ar putea pune aici întrebarea dacă în genere este legitimă presupunerea că la o asemenea vîrstă copiii ar putea fi interesați de astfel de teorii. La asta se poate răspunde că pe copii îi interesează intens tot ceea ce se petrece și poate fi percepță prin simțuri în proximitatea lor. Asta se vede și din nesfărșitele și binecunoscutele „deceuri“ și întrebări privind scopul a tot felul de lucruri. În acest caz, dacă vrem să înțelegem psihologia copilului trebuie să deplasăm lentila culturală pe un anume moment: nașterea unui copil este pentru orice om evenimentul prin excelență cel mai important. Pentru gândirea omului civilizat însă nașterea și-a pierdut mult din unicitatea ei biologică, aşa ca și sexualitatea de altfel. Dar spiritul a trebuit să păstreze undeva valorizările biologice corecte care s-au imprimat în el de-a lungul mileniilor. Ce este mai verosimil decât ca să le mai aibă și să le mai arate copilul, înainte ca vălul civilizației să se așternă peste gândirea primitivă?

istorii lungi, în parte ininteligibile, în parte cuprinzând atât dorințe fantasmaticе pe tema „guvernantei“ („Eu sunt o guvernantă de la crucea verde“), cât și sentimente dureroase care se zbăteau să se exprime.

¹³ Aici ne întâmpină o noutate importantă în viața micuței: apar reverii, chiar începuturi de poezie, dispoziții elegiace. Toate, lucruri pe care suntem altminteri obișnuiți să le întâlnim într-o fază ulterioară a vieții, și anume în acea perioadă în care persoana Tânără se pregătește să taie legăturile cu familia, să iasă în viață pe cont propriu, continuând însă lăuntric să fie reținută de sentimente dureroase de nostalgie după căldura vetrui părintești. În acea epocă fantezia poetică vine să umple golul, spre a compensa pierderea. La prima vedere ar putea să pară paradoxală apropierea psihologiei unui copil de patru ani de aceea a vîrstei pubertare: dar înrudirea nu stă în vîrstă, ci în mecanism. Reve riile elegiace exprimă faptul că un crâmpei de iubire care a aparținut și a trebuit să aparțină mai înainte unui obiect real este *introvertit*, adică este întors înăuntru, în subiect și produce acolo o activitate fantasmatică sporită.⁴ De unde provine această *introversie*? Este ea un fenomen psihologic caracteristic la această vîrstă sau își datorează apariția vreunui conflict?

¹⁴ În această privință ne lămuresc următoarele întâmplări. Anna n-o ascultă adesea pe mama. Este îndărătnică și spune: „Mă duc iarăși la bunica.“

Mama: „Dacă pleci, am să fiu tristă.“

Anna: „Ei, doar îl ai pe frățiorul meu.“

4 Acest proces este de altfel tipic. Dacă viața se izbește de un obstacol, dacă adaptarea nu se poate produce, iar transferarea libidoului în real stagnează, atunci are loc o introversie, adică în locul acțiunii îndreptate asupra realității apare o activitate fantasmatică sporită, a cărei tendință stă în înlăturarea obstacolului, mai întâi cel puțin la nivelul fantasmei, de unde, după o vreme, poate să apară și o rezolvare practică; de aici, fantasmele sexuale exagerate ale nevroticilor care încercă să biruie refuzarea specifică, de aici fantasmele tipice ale bălbăiților, care cred că ar poseda mari înzestrări oratorice. (Faptul că ei au o anumită aspirație în direcția asta ne arată studiile substanțiale ale lui ADLER despre inferioritatea de organ.)

Despre conflictele sufletului infantil

Efectul asupra mamei arată încotro țintea de fapt micuța cu ¹⁵ amenințarea că va pleca din nou: voia evident să audă ce credea mama în legătură cu proiectul ei, adică în ce fel se situa mama în genere față de ea, dacă nu cumva frățiorul o lipsise cu totul de protecția maternă. Dar nu trebuie să i se acorde necondiționat credit acestei mici sicane. De fapt, copilul a putut să vadă și să simtă că, în ciuda existenței frățiorului său, din dragostea maternă nu a pierdut nimic esențial. Reproșul pe care i-l face oarecum din acest motiv mamei este de aceea neîntemeiat, fapt ce se trădează, pentru un auz exersat, chiar și prin tonul puțin afectat. Un astfel de ton se aude adesea și la adulți. El se aşteaptă să nu fie luat în serios, de aceea se impune cu mai multă forță. Nici reproșul ca atare nu trebuie să fie luat în serios de mamă, căci el doar premerge alte rezistențe, de astă-dată mai puternice. Nu mult timp după discuția relatată mai sus a avut loc următoarea scenă:

Mama: „Vino, să mergem acum în grădină!“

Anna: „Minți; fii atentă dacă nu spui adevărul!“

Mama: „Ce îți-a venit? Sigur că spun adevărul.“

Anna: „Nu, nu spui adevărul.“

Mama: „Ai să vezi că spun adevărul, mergem acum în grădină.“

Anna: „E-adevăr? Sigur e adevăr? Nu minti?“

Scene de acest fel s-au repetat de câteva ori. De astă-dată tonul ¹⁶ a fost mai vehement și mai insinuant, în plus accentul pus pe „minciună“ trăda ceva special, pe care însă părinții nu l-au înțeles, după cum în genere au acordat la început prea puțină atenție manifestărilor spontane ale copilului. Ei n-au făcut astfel nimic altceva decât ceea ce face de obicei *ex officio* educația. Copiii sunt îndeobște puțin ascultați, sunt tratați la orice vîrstă și în toate lucrurile esențiale ca irresponsabili și în toate cele neesențiale dresați în vederea obținerii unei perfecțiuni automate. În spatele rezistențelor există întotdeauna o problemă, un conflict, despre care aflăm mai apoi într-un alt moment și cu alt prilej. De obicei uităm însă să corelăm rezistențele cu cele auzite. Astfel Anna i-a pus altă dată mamei întrebări dificile:

Anna: „Când o să fiu mare, vreau să mă fac dădacă.“

Mama: „Și eu am vrut când eram copil.“

Anna: „Da, de ce nu te-ai făcut?“

Mama: „Fiindcă, iată, m-am făcut mamă și aşa am și eu copii de îngrijit.“

Anna (pe gânduri): „Da, am să fiu deci altă femeie decât tine? O să locuiesc în alt loc? O să mai vorbesc atunci cu tine?“

¹⁷ Răspunsul mamei arată din nou încotro țintește de fapt întrebarea copilului⁵: evident, Anna ar vrea și ea să aibă un copil de „îngrijit“, aşa cum are sora guvernantă. De unde are sora copilașul e foarte clar; tot aşa și Anna o să poată avea un copilaș când o să fie mare. De ce nu s-a făcut și mami clar o astfel de guvernantă? Așa cum sora are un copil, o să poată și Anna să aibă unul, dar cum anume ar putea să fie altfel în viitor, respectiv cum ar putea să-i semene mamei în felul de a avea copii, nu e limpede. De aici rezultă întrebarea meditativă: „Da, am să fiu deci altă femeie decât tine?“ O să fiu în toate privințele altfel? Cu teoria berzei nu e evident nimic, cu moartea tot atât de puțin, atunci ai un copil cum are, de pildă, sora guvernantă. Prin acest mijloc natural l-ar putea avea și ea, dar cum e cu mama, care nu e guvernantă și totuși are copii? Așa că Anna întrebă din punctul ei de vedere: „De ce nu te-ai făcut guvernantă?“ (*scilicet: ai făcut un copil într-un mod clar?*) Acest fel ciudat de indirect de a întreba este tipic și ţine probabil de neclaritatea înțelegerii problemei, dacă nu cumva s-ar putea presupune o anumită „indeterminare diplomatică“, condiționată de evitarea întrebării directe. O să găsim mai încolo probată această posibilitate.

⁵ Interpretarea, după care ținta întrebării infantile se recunoaște în răspunsul mamei părând poate paradoxală, necesită o explicație. Este unul din marile merite ale lui FREUD de a fi redescoperit întreg caracterul discutabil al motivelor voiliționale *conșiente*. Supralicitarea nemăsurată a importanței gândirii conșiente este o consecință a refulării pulsioniilor. FREUD așază drept criteriu al psihologiei acțiunii nu motivul conștient, ci *rezultatul* (acesta din urmă nu intr-o accepție fizică, ci psihologică). Această interpretare pune acțiunea într-o lumină nouă și biologic semnificativă. Renunț la exemple și mă mulțumesc cu indicația că această interpretare este esențială și euristică extrem de prețioasă pentru psihanaliză.

Prin urmare, ne aflăm evident în fața întrebării: „De unde vine copilul?“ Barza nu l-a adus, mami n-a murit și nici nu l-a obținut ca sora. Anna însă întrebăse mai înainte și aflase de la tata că barza aduce copiii; asta însă sigur nu e aşa, în această privință nu s-a lăsat înșelată. Deci, tati și mami mint, iar ceilalți de asemenea. Astfel se explică neîncrederea ei la naștere și reproșurile pe care i le face mamei. Se mai lămurește însă și alt punct, anume reveria elegiacă, pe care am atribuit-o unei introversii parțiale. Acum știm de la ce obiect real s-a retras iubirea și a trebuit să fie introversitate ca fiind lipsită de obiect, anume de la *părinți*, care o *mint* și care nu vor să-i spună adevărul. (Ce trebuie să fie dacă nu se poate spune? Ce se întâmplă? Așa sună mai târziu întrebările puse în treacăt de copil. Răspunsul este: trebuie să fie ceva tainic, poate chiar ceva primejdios.) Și încercările de a o face pe mamă să vorbească și de a-i simuleze adevărul prin întrebări (*încuietoare*) eşuează și începe introversirea iubirii. *Capacitatea de sublimare* a unui copil de patru ani este încă, se înțelege, prea puțin dezvoltată ca să poate oferi mai mult decât câteva servicii simptomatice. Sufletul are deci nevoie de o altă compensație, anume de una din formele infantile deja depășite ale extorcării iubirii, dintre care preferate sunt *tipătul nocturn* și cheamarea mamei. Acestea fuseseră practicate cu zel și exploatație în primul an de viață. Acum revin, și anume bine motivate corespunzător vârstei și garnisite cu impresii recente.

Tocmai avusese loc *cutremurul de la Messina* și la masă s-a vorbit de aceste evenimente. Anna s-a interesat extraordinar de mult de ele și a pus-o pe bunică să-i povestească iar și iar cum s-a zgâlțită pământul și cum s-au prăbușit casele și cății oameni au murit cu acest prilej. De atunci s-a instalat *angoasa* din fiecare seară, nu mai putea chipurile să stea singură, mama trebuia să vină la ea, să stea cu ea, altminteri îi era frică să nu care cumva să vină cutremurul, să cadă casa și s-o omoare. Și peste zi o preocupau intens astfel de gânduri; când pleca la plimbare cu mama, o chinuia cu întrebări: „Când ne întoarcem, mai găsim casa? Tati o să mai fie în viață? Sigur nu e nici un cutremur acasă?“ Sau la fiecare piatră de pe drum, întreba: „E de la cutremur?“ O clădire nouă era o casă

Respec²⁰distrusă la cutremur și. a. m. d. În fine, striga frecvent noaptea că vine cutremurul, că îl aude deja cum bubește. Seara trebuia să i se spună solemn că în mod sigur n-o să vină cutremurul. S-au încercat diferite mijloace de calmare, ca de exemplu acela de a-i se spune că există cutremure doar acolo unde sunt vulcani. Iar atunci a trebuit să-i se dovedească faptul că munții din jurul orașului nu sunt vulcani. Aceste raționamente au dus copilul treptat la o sete de a ști pe cât de puternică, pe atât de nefirească pentru vîrstă lui, care s-a manifestat în aceea că a trebuit să-i se aducă din biblioteca tatălui toate imaginile și atlasele geologice. Atunci scotocea ore întregi prin acele lucrări, căutând imagini cu vulcani și cutremure și punând la nesfărșit întrebări.

Ne aflăm aici în fața unei încercări energice de a sublima angoasa în „pulsiune științifică“, ce pare hotărât precoce la această vîrstă. Ca în cazul multor copii înzestrăți, care suferă de exact aceleași probleme, și aici sublimarea prematură a fost dădăcătă, desigur nu spre avantajul copilului! Căci dacă se favorizează sublimarea la această vîrstă, nu se face decât să se sprijine o fărâmă de nevroză. Rădăcina pulsiunii științifice este *angoasa*, iar angoasa este expresia unui *libido convertit*, adică a unei *introversii nevrotizate*, care la această vîrstă nu este nici necesară, nici favorabilă dezvoltării copilului. Încotro țintește această pulsiune științifică în ultimă instanță se vede dintr-o serie de întrebări care se pun zilnic: „De ce S. (o surioară mai mică) e mai mică decât mine? Unde a fost Fritzchen (frățiorul) înainte? A fost în cer, ce-a făcut acolo? De ce a coborât abia acum și nu mai înainte?“

²¹ Această stare de fapt i-a dat tatălui ideea ca mama să-i spună copilului, cu prima ocazie, *adevărul despre proveniența frățiorului*.

²² Lucrul acesta s-a întâmplat când la scurt timp Anna s-a interesat din nou de barză. Atunci mama i-a spus că istoria cu barza nu e adevărată, că Fritzchen a crescut în mami ca florile din pământ. Mai întâi a fost mic de tot, apoi s-a făcut din ce în ce mai mare, ca planete. Copilul a ascultat cu atenție fără să se mire, apoi a întrebat:

„Da, și a ieșit singur?“

Mama: „Da.“

Anna: „Dar nu poate încă să meargă.“

Surioara mai mică: „Atunci a ieșit tărându-se.“

Anna (neluând în seamă răspunsul surioarei): „Da, există oare acolo (arătând spre sân) o gaură? Sau a ieșit din gură? Cine a ieșit din guvernantă?“

S-a întrerupt însă singură exclamând: „Nu, știu, barza a adus ²³ frățiorul din cer!“ Apoi, înainte ca mama să poată răspunde la întrebări, a părăsit tema și a cerut din nou să vadă imagini cu vulcani. Seara care a urmat acestei discuții a fost calmă. Explicația survenită brusc i-a impus evident copilului o serie de idei, fapt manifestat într-o anumită febrilitate a întrebărilor. Se deschideau noi și neașteptate perspective, fetița se apropia de problema principală, anume de întrebarea: „Pe unde a ieșit copilul? Printr-o gaură din sân sau prin gură?“ Ambele presupuneri sunt potrivite să se transforme în teorii solide. Există chiar femei tinere, căsătorite care jură încă pe teoria orificiului din peretele abdomenului și pe cezariană, ceea ce trebuie să traducă o candoare ieșită cu totul din comun. Fișește, în astfel de cazuri e vorba întotdeauna de activități sexuale infantile, care au discreditat ulterior *vias naturales*, dar nu e nici pe departe vorba de candoare.

Ar trebui de fapt să ne mire de unde i-a venit copilului ideea că ^{23a} există o gaură în sân sau că nașterea se produce pe gură; de ce nu printr-unul din orificiile deja existente în jumătatea inferioară a corpului, prin care totuși se deplasează zilnic lucruri afară? Explicația e simplă: epoca în care micuța noastră, printr-un interes sporit și nu întotdeauna corespunzător exigențelor curățeniei și ale cuviinței față de cele două orificii ale jumătății inferioare a corpului și față de produsele lor remarcabile, provoca abilitățile educative ale mamei nu e prea departe. Pe atunci luase prima oară act de legile de excepție referitoare la această regiune a corpului și în calitate de copil sensibil observase repede că aici e ceva „tabu“. Acest domeniu trebuia deci să rămână în afara oricărui calcul; o mică eroare de gândire, de iertat unui copil de patru ani, dacă e să ne gândim la toți acei oameni care, în ciuda unor ochelari puternici, nu pot să descopere pe nicăieri ceva sexual. De aceea micuța noastră